

«ANAYASAL REJİM» ne demektir?

Prof. Michel-Henry FABRE

Aix en Provence Hukuk Fakültesi (1)

Konumuz «Anayasa Rejimi nedir?» sorusunun cevaplandırılmasıdır. **Anayasa rejimi**, devletin organizasyon şeklidir. Bir devlet bazan anayasa rejimine sahip imişcesine adlandırıldığı halde henüz anayasa rejimi safhası idrak etmemiş olabilir. Anayasa rejiminden söz açılabilmesi için devletin siyasî, ekonomik ve sosyal kurallarının tatbikattan üstün değerde yazılı düsturlar halinde ifade edilmiş olması gerektir.

Bununla beraber, anayasa rejimi dediğimiz, ve aslında yazılı anayasa rejimi demek olan, kavramı aydınlatmış olmak için iki hususu belirtmeliyiz :

Biz Fransızların yazılı anayasa anlayışımız (Sosyolojik) tir. Bununla kastettiğimiz nokta, anayasanın yalnız metnine bakmakla ve bağlanmakla kalmayıp aynı zamanda onun fiilen nasıl işlemede olduğuna da değer vermekte olduğumuzdur.

Öteyandan, yazılı anayasa rejimi dendiği zaman, metin, birinci derecede önem taşır. Ancak, Anayasadaki hükümlerin müessesevî muhtevaları anayasa rejiminin temel hedeflerine göre değişik olabilirler. Nitekim, bazan bir yazılı anayasa rejiminin müessesevi muhtevası fertler arası «hürriyet»tir. Bu takdirde, anayasa rejimi liberal teoriye göre değerlendirilir. Bazan da yazılı anayasa rejiminde temel hedef «eşitlik» olur. O zaman rejimin marksist teoriye göre nitelendirilmesi icabeder.

Bu noktaları daha yakından incelemek için evvelâ klâsik dahi diyebileceğimiz liberal teoriye, sonra da yeni telâkki diyebileceğimiz marksist anlayışa dayanan görüş tarzını ele almak yerinde olur.

(1) 15 Nisan 1968 de Ankara Hukuk Fakültesinde Dekan Fabre tarafından verilip Prof. Dr. Bülent Nuri Esen'in tavrı ile türkçeye çevrilen derstir.

1 — **Liberal teoride** devlet, vatandaş hürriyetleri için tehlikeli bir varlık sayılır. Hareket noktası budur. Rejimin gayesi vatandaş hürriyetleri için tehlike teşkil eden devlete karşı korumaktır.

Bu teoriye göre liberal devleti meydana getiren anayasal reçetede dört ayrı unsura ihtiyaç vardır :

a) Birinci unsur **anayasa üstünlüğü unsurudur**. Bundan kısaca anlaşılan, gerek hükümetin, gerek parlamento'nun anayasaya tâbi olduklarıdır. Hükümet olsun, parlamento olsun anayasal organlardır. Anayasa üstünlüğünün anlamı ise, anayasada yer almış bulunan tekml hükümlerin anayasal organların üstünde olduğu; yani, anayasal organların anayasa hükümlerine uymak zorunda olduklarıdır. Faraza, vatandaşlar lehine konulmuş herhangi bir hükmü bozucu, ya da vatandaşlar lehine olan herhangi bir şeye karşı olan fiiller, işlemler ve davranışlar anayasaya aykırıdır ve müeyyideye mârûzdur.

Bu esas sayesinde **siyasî iktidar kendi cevherinde denetlenmiş** olmaktadır.

b) Liberal devletin kurulabilmesi için saygıda tutulması gereken ikinci unsur **kuvvetler ayrılığı prensibidir**.

Tecrübe göstermiştir ki, aynı otorite aynı zamanda birden çok iktidara sahip olacak olursa vatandaşın hürriyeti tehlikededir. Bundan ötürüdür ki, kuvvetler dağılmalı ve ayrılmalıdır. Bu kuvvetlerin kendi kendilerini sınırlandırması gerekir. Devlette şayet kuvvetler arasında ayrılma varsa anayasal bir itidal de vardır. Hürriyet adındaki harikülâde çiçeğin büyümesi ve gelişmesi çok zordur, ve bunun açabilmesi ancak anayasal iktidar ile mümkün olabilir. Onun içindir ki, kuvvetler ayrılığı esas **siyasî iktidarı işleyiş bakımından denet** altında tutar.

c) İncelemekte olduğumuz anayasal reçetenin üçüncü unsuru **devletin kanunî olması** unsurudur. Bununla kastedilen anlam, devletin menşesinde mevcut hukuk düzenine uygunluktur. Görülüyor ki, devletin kanunîliği ihtilâl kavramından çıkan anlamın zıttıdır. Nitekim, fiilî bir hükümet hukukî bir hale gelebilmek için serbest ve belirli zamanlarda seçimler yapılması esasının kabul edilmesi zarıdır. Ancak bu sayede fiilî hükümet hukukî vasıf kazanabileceğine göre, devletin kanunî olması esas **siyasî iktidarı menşesinde denetlemeğe** tekabül eden bir esastır.

ç) Liberal devletin dördüncü şartı **meşru olması**dır. Filhakkı, liberal devletin yalnız kanunî değil, meşru olması da gereklidir. Devlet menşesinde kanunî olabilir. Fakat izlemekte olduğu siyaset kamu oyunun eğilimlerini karşılamaz. Halbuki devletin idare edilenlerin eğilimlerine uygun olarak yönetilmesi icabeder. Bu eğilimler anayasada belirtilmiş olan temel hedeflere yönelmiştir. Devletin meşru olması esas **siyasî iktidarın yukardan denetlenmesi** ihtiyacını anlatan bir esastır.

Fransa'da Mareşal Pétain'in gelişiyle kanunî hükümet meşru hükümet olma vasfını kaybedip gayri meşru bir kanunî hükümet niteliği almış idi. Zira, izlediği politika idare edenlerin eğilimlerine ve anayasal düzenin temel hedeflerini uygun bulunmamıştı.

1945 yılında da Sovyet ordusu tarafından işgal altına alınan yerlerde halk demokrasileri adı altında rejimler kurulmuş; bu devletler kanuna dayandıkları halde, tatbikata, serbest seçime dayanmadıkları için meşru devlet olma niteliğini kazanamamışlardı.

Marksist devlet teorisine gelince, bu teoriye göre, anayasa rejiminin asıl gayesi fert ve vatandaş hürriyetini korumak değil; fiili bir sosyal ve ekonomik eşitlik sağlamaktır.

Bu sistemde anayasa, vatandaş devleti karşı korumamaktadır. Devlet, bizzatıhi kötü, yani vatandaş hürriyetlerine karşı bir tehlike değildir. Devlet anlayışında temelden bir değişme olmuştur. Burjuva devletin yerine proleter devlet geçmiştir. Yeni devlet cihazı toplumu değiştirecek ve sömürgeye dayanan eski topluma sosyalist ve hatta komünist bir karakter verecektir.

Bu eşitçi devletin gerçekleşmesi için marksist teorikler yukarıda liberal devlet için söz konusu ettiğimiz anayasal reçeteyi tersine çevrilmiş olarak vermektedirler.

Bunlara göre :

a) Anayasa **en üstün kanun değildir**. Alelâde bir kanundur. Yasama organı anayasayı her zaman değiştirebilir. Yazılı anayasa rejimi yasama organına karşı vatandaş korumaz; bilâkis yasama organını başka kuvvetlere karşı savunur.

b) Eşitçi devlet reçetesinin ikinci unsuru iktidarların **ayrı olmayışdır**. Zira bu telâkkiye göre bir tek iktidar vardır. O da, devletin iktidarındır. Bu iktidar halk tarafından seçilmiş bir heyette müessesleşmiştir.

Bu anayasa rejimlerinde görülen (meclis), diktatorya sahibidir. Fakat, aslında meclisin diktatoryası sun'î bir diktatoryadır ve tek bir partinin diktatoryası mevcuttur.

c) Tersine reçetenin üçüncü unsuru **hükûmetin kanunî** oluşudur. Gerçekten, en modern marksist teoride proleter hükûmetin bir hukuk hükûmeti olması tavsiye olunur. Bu tavsiyede bir anayasa kaçakçılığı görmek mümkündür. Zira, proleter hükûmetin ihtilâl içinde değil, anayasa uygulaması ile ve mevcut hukuk düzeni içinde kurulacağı iddia olunur. Bu da mevcut anayasanın basit bir değişmesi ile sağlanır.

Görüldüğü gibi tavsiye edilen usul sahtekârca bir yoldur. İhtilâli daha mükemmel bir şekilde başarabilmek maksadını hedef tutar. Bu yoldan harekette idare edilenlere adetâ **kloroform** koklatılmıştır. Maksat, yapılmakta olan ihtilâli maskeleyektir.

1945 yılında Orta Avrupa'da meydana çıkan halk demokrasileri burjuva hükûmeti reddetmemiş, bu hükûmetlerin gölgesine kendi varlıklarını yerleştirmişti. Frazza, Romanya'da halk demokrasisi kurulduğu halde, bir burjuva müessesesi olan krallığa saygı gösterilmişti.

Aynı hali Fransa'da da tesbit etmek zor değildir. 1945 te V. Cumhuriyet aynı şeyi yaptı. Bu gibi hallerde eski ve yeni şekiller arasında sadece bir değiş tokuş husule gelmektedir.

ç) Marksist anlayışa göre anayasal rejimin dördüncü unsuru **hükûmetin meşru olması**'dır. Ancak bu meşruluk yukarıdan gelmelidir. Gerçi, hükûmetçe uygulanan siyasetle idare edilenlerin iradesi arasında bir mutabakat bulunması gerekir. Fakat, liberal sisteme nazaran burada şu fark vardır: Liberal istemde hükûmet pasif bir role sahiptir; sadece tescil edici bir cihazdır. Halbuki, marksist teoride hükûmet âdetâ bir radyo gibidir. Öyle bir radyo ki, yalnız alıcı olmayıp aynı zamanda vericidir de. Bu karakteri itibariyle kamu oyunu faal olarak şekillendirir ve kamu oyunu hükûmet sıfatıyla alacağı kararlara hazırlar. Şüphe yoktur ki, bütün bunlar çok önemli bir hükûmet propagandasını gerektirir. Genel hayatta okul, kışla, üniversite gibi, çeşitli kamu teşebbüsleri gibi kuruluşlarda yoğun propagandaya ihtiyaç vardır. Aynı suretle, fertlerin özgül hayatlarına da radyo gibi, televizyon gibi araçlar marifetiyle yemek sofrasına ve hatta yatak odasına kadar teknil mahremiyet kapılarını kırmak suretiyle girilmesi devlet idaresinin bir zarureti sayılır.

Hatıra gelebilir ve denilebilir ki, bu çeşit hükümet propagandalarına kapitalist devletlerde de rastlanmaktadır. Doğrudur! Şu fark ile ki, liberal veya kapitalist adı verilen devlette hükümet propagandası yanında muhalefet propagandası da hoşgörülür.

Bugün her iki sistemde uygulanan propagandalar arasında büyük benzerlik var. Propaganda, meselâ Fransa'da V. Cumhuriyet devrinde IV. Cumhuriyet devrinde olduğundan daha büyük ölçüde gelişmiş ve marksist propaganda sistemine daha çok benzer hale gelmiştir.

Zamanımızda bahis konusu ettiğimiz anayasa sistemleri veya anayasal rejimler birbirine zıt ise de, bu zıttiyet coğrafi bir ayrımaya tetabuk etmez. Karşılıklı alışverişler; yani, her iki sistemin yekdiğerinden iktibas edecekleri aslında, öyle sanıyorum ki, iyi bir şeydir. Bu sistemler arasında bir yaklaşma olacağı ve batı sisteminde sosyal adâlete; öteki sistemde ise, hürriyete önem verileceği muhakkaktır.

Yakın bir gelecekte gerçek Avrupa'da ortaklaşa bir anayasa sisteminin kurulabileceğini söylemek bir kehânet sayılmamalıdır.